

Ukraine

**ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА
ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ООН
"МІСЦЕВИЙ РОЗВИТОК,
ОРІЄНТОВАНИЙ НА ГРОМАДУ"
В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

**МІСЦЕВИЙ РОЗВИТОК,
ОРІЄНТОВАНИЙ НА ГРОМАДУ**

Чернігів
2010

Це видання підготовлено в межах виконання проекту "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду", який фінансується Європейським Союзом та спів фінансується і впроваджується Програмою розвитку ООН в Україні. Думки, висновки чи рекомендації, які містяться в цих матеріалах, належать виконавцям проекту, авторам та упорядникам цього видання і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи ПРООН.

За редакцією: Н.В. Білоус, Т.І.Сила, Капелюха О.С., Сила В.Г.

Видання:

Проект "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду"

Адреса: вул. Івана Мазепи 3, офіс 109-110, м. Київ, 01010

Тел./факс: (0 44) 280 3618, 289 4358

Веб-сайт: www.cba.org.ua

Проект "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" було започатковано у вересні 2007 року. Проект має на меті сприяти сталому соціально-економічному розвитку на місцевому рівні шляхом підтримки та спів-фінансування громадських ініціатив у всіх областях України та Автономній Республіці Крим. В основі Проекту лежить підхід *"розвиток, орієнтований на громаду"*. Він передбачає, що місцеві громади, органи місцевої виконавчої влади та самоврядування спільно визначатимуть пріоритети розвитку своїх територій, спільно плануватимуть та реалізовуватимуть заходи для забезпечення сталого розвитку свого села, селища чи міста. Ініціатива фінансується Європейською Комісією в рамках програми технічної допомоги ЄС та спів-фінансується і впроваджується Програмою розвитку ООН в Україні, за підтримки Уряду України.

Європейський Союз складається з країн - членів, які вирішили поетапно об'єднати разом свої інновації, ресурси і долі. Спільно, протягом 50-річного періоду розширення, вони побудували зону стабільності, демократії і поступального розвитку, підтримуючи культурну різноманітність, толерантність та індивідуальні свободи. Європейський Союз зацікавлений в обміні цими здобутками та цінностями з країнами і людьми поза його кордонами.

Деякі проекти та програми Європейського союзу в Україні спрямовані на скорочення регіональних диспропорцій і підвищення місцевого потен-

ціалу розвитку. Проект "Сталого місцевого розвитку" це модернізація комунальних послуг та інфраструктури в чотирьох відібраних містах: Прилуки (Чернігівська обл.), Ромни (Сумська обл.), Ізюм (Харківська обл.) та Свердловськ (Луганська обл.). Організація проекту "Сталий регіональний розвиток" спрямована на створення системи та фонду регіонального розвитку на національному рівні та громадського підходу до Проекту місцевого розвитку, який мобілізує місцеві громади на вирішення пріоритетних завдань розвитку і діє по всій території України.

Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) є глобальною мережею ООН в галузі розвитку, організацією яка виступає за позитивні зміни та надає країнам доступ до джерел знань, досвіду та ресурсів задля допомоги людям в усьому світі будувати краще життя. Ми співпрацюємо з 166 країнами світу, допомагаючи їм знаходити власні шляхи розв'язання глобальних та національних проблем в галузі людського розвитку. Покращуючи свої власні можливості, вони мають змогу використовувати досвід та знання співробітників ПРООН та широкого кола наших партнерів.

ПРООН допомагає Україні на шляху до забезпечення кращих стандартів життя, добробуту та демократії. Ми пропонуємо найкращий міжнародний досвід з метою поліпшення спроможності наших місцевих партнерів подолати виклики людського розвитку і також допомагаємо нашим національним партнерам у втіленні ефективних державних програм. Діяльність Організації має на меті створення умов для людей з меншими можливостями отримувати повну користь від позитивних змін в Україні.

В Україні з 1993 року ми допомагаємо розробити українські рішення задля досягнення українських цілей розвитку. Чотири головні сфери нашої діяльності зосереджуються на демократичному врядуванні; подоланні бідності, досягненні процвітання та українських Цілей розвитку тисячоліття; гарантуванні місцевого розвитку та безпечного середовища для людського розвитку; на енергетиці та навколишньому природному середовищі. В кожній з цих тематичних сфер ми забезпечуємо баланс між впровадженням заходів щодо розробки політико-правових документів, аналітично-дорадчою діяльністю, заходами з поліпшення спроможності наших національних партнерів та окремими пілотними проектами.

Докладніше про діяльність ПРООН тут: www.undp.org.ua

ЗМІСТ

1. Подяка	5
2. Вступне слово	6
3. Передумови	8
4. Розділ 1. Організація громад для спільних дій	13
5. Розділ 2. Спільне планування як основа місцевого розвитку	21
6. Розділ 3. Співпраця з місцевими органами влади	25
7. Розділ 4. Впровадження мікропроектів	34
8. Висновки	41

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

МРГ	Проект ЄС/ПРООН "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду"
ОГ	Організація Громади
ЄС	Європейський союз
ПРООН	Програма Розвитку Організації Об'єднаних Націй
ФМР	Форум місцевого розвитку
ОКР	Обласна координаційна рада
ОДА	Обласна державна адміністрація
ОР	Обласна рада
РДА	Районна державна адміністрація
РР	Районна рада
ОПВ	Обласний підрозділ впровадження
СР/МР	Сільська рада/міська рада

ВДЯЧНІСТЬ НАШИМ ПАРТНЕРАМ

Чернігівській обласній
державній адміністрації
Чернігівській обласній раді

Борзнянській
районній
адміністрації
Борзнянській
районній раді

Коропській
районній адміністрації
Коропській
районній раді

Корюківській
районній
адміністрації
Корюківській
районній раді

Куликівській рай-
онній адміністрації
Куликівській рай-
онній раді

Менський
районній
адміністрації
Менський
районній раді

Ріпкінській
районній адміні-
страції
Ріпкінській
районній раді

Срібнянській
районній
адміністрації
Срібнянській
районній
раді

Щорський районній
адміністрації
Щорський районній
раді

ВСТУПНЕ СЛОВО

Як зазначається у Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства (схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1035-р від 21 листопада 2007 р.), "сприяння розвитку громадянського суспільства є однією з найважливіших умов становлення України як демократичної, правової і соціальної держави. Це насамперед передбачає налагодження ефективної взаємодії органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства, що повинна базуватися на партнерстві, взаємній зацікавленості у досягненні цілей, пов'язаних з процесом демократизації усіх сфер державного

управління і суспільного життя, соціально-економічним і духовним прогресом, всебічним забезпеченням захисту прав і свобод людини та громадянина".

Наявність великої кількості соціальних проблем, вирішувати які належить на місцях, зумовлює пошук органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями нових інструментів та нових ресурсів. З огляду на це, залучення громадських організацій до формування та реалізації регіональної соціальної політики є надзвичайно перспективною справою.

Як відомо, усі соціальні та економічні перетворення в першу чергу починаються та розвиваються у великих містах. Маленькі міста, провінція і особливо сільська місцевість зазнають змін в останню чергу. Традиційно це пояснюється відірваністю від центру, недостатньо розвинутою мережею сучасних комунікацій, відсутністю достатньої кількості спеціалістів, тенденціями до збереження усталених традицій і менталітетом населення. Не розвинені або недостатньо розвинені нові суспільні інститути, центри для втілення нових підходів і технологій в умовах реформ. Зміни в соціально-економічній сфері мають базуватися не тільки на змінах

і удосконаленні законодавчої та нормативної бази, але і на впровадженні нових форм діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, організацій громадського сектору.

Хоча проект ЄС/ПРООН "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" впроваджується лише у восьми районах області, ми ставимось до нього як до суттєвого кроку на шляху до підвищення рівня життя жителів сільської місцевості, розбудови громадянського суспільства, оскільки здобутки проекту варто розповсюджувати та застосовувати як інноваційний досвід.

Усі, хто був залучений до реалізації проекту на місцевому рівні, зможуть використовувати здобуті знання та досвід в подальшому розв'язуючи проблеми та у власних ініціативах і, відповідно у такий спосіб збільшувати вплив громадськості на впровадження змін та вирішення місцевих проблем.

Слід відзначити відчутний прогрес у відносинах владних структур з громадськими організаціями. Завдяки процесу європейської інтеграції Україна опановує показові зразки і багатий зарубіжний досвід активного функціонування та безперервного розвитку громадянського суспільства, його відносин із владними структурами, їхнього демократичного контролю, а також нарощування суспільної інституційної спроможності.

Білоус Н.В., Заступник голови ОДА

ПЕРЕДУМОВИ

Ідеологічною основою проекту ЄС/ПРООН "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" виступає концепція сталого соціального розвитку як нова стратегія існування людства, що відображає усвідомлення важливості системного підходу (інтеграції економічних, екологічних і соціальних компонентів) у виборі і реалізації сценаріїв поступу у майбутнє. Соціальний розвиток робить наголос на діяльності міжсекторальної регіональної політики, спрямованої на досягнення бажаних цілей і зниження рівня соціальної ізоляції.

Відтак, соціально-економічний розвиток місцевих громад покликаний створити умови для нормального соціального функціонування, сприяти підвищенню якості життя, запобігати виникненню соціальних ризиків та маргіналізації.

Саме тому **основною метою проекту** є створення сприятливого середовища для сталого соціально-економічного розвитку на місцевому рівні шляхом самоорганізації та соціальної активізації громад, розроблення та впровадження невеликих за обсягом громадських ініціатив у всіх областях України та Автономній Республіці Крим.

Стратегія впровадження проекту

"Місцевий розвиток, орієнтований на громаду"

I. Створення допоміжних структур для прийняття рішень та контролю за їх виконанням за участі громадськості:

- ✧ національний рівень: керівний комітет проекту
- ✧ обласний рівень: обласна координаційна рада
- ✧ районний рівень: форуми місцевого розвитку
- ✧ місцевий рівень: організації громад

II. Запровадження спільного планування та спільного фінансування

III. Розбудова спроможності через участь у навчальних семінарах та тренінгах, Отримання грантів для реалізації ініціатив місцевого розвитку

IV. Документування та розповсюдження досвіду громад

Для досягнення цієї мети поняття місцевої громади повинно бути центральним у вирішенні проблем регіонального соціально-економічного розвитку. Воно має визначати, хто є головним діючим суб'єктом у виборі напрямів розвитку, і що взагалі є критерієм такого розвитку. Тобто, мешкан-

цям села/міста, іншої громади надається реальна можливість управляти процесом розвитку своєї території та розпоряджатися власними ресурсами.

Міжнародний досвід переконує, що вирішення соціально-економічних проблем потребує не тільки державного регулювання, але й активізації громадян. Розвиток громад полягає в активному залученні людей до розв'язання проблем, які впливають на якість їх життя.

Каталізатором цього процесу у Чернігівській області став проект ЄС/ПРООН "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду", який об'єднав зусилля громадян, місцевої влади та місцевого самоврядування на шляху розв'язання гострих місцевих проблем.

Громадами-учасницями проекту є села, селища та малі міста з населенням до 10 тис. осіб. Крім цього, до цільової групи увійшли самоврядні організації, відповідні органи місцевого самоврядування (на рівні громади, району, області) та місцеві органи виконавчої влади (обласні та районні державні адміністрації), які залучено до реалізації проекту по втіленню громадських ініціатив, спрямованих на поліпшення базової місцевої інфраструктури у таких пріоритетних сферах:

❖ **охорона здоров'я** (підтримка мережі фельдшерсько-акушерських пунктів);

❖ **енергетика** (енергозберігаючі заходи, збільшення використання відновних джерел енергії);

❖ **навколишнє середовище** (утилізація відходів, знешкодження запасів пестицидів);

❖ **комунальне водопостачання**;

❖ **комунальний транспорт** (подолання ізольованості в

"Важливо розуміти основну мету проекту. Ми орієнтуємося не тільки на кінцевий об'єкт, але перш за все на створення дієздатної громади. Для нас важливо, щоб сама громада від початку до кінця приймала самостійні рішення і активно діяла. В такому разі наш проект стане реальним поштовхом до подальшого розвитку громади".

О.Обушний, заступник голови

сільській місцевості).

Критеріями відбору населених пунктів для участі у проекті стали:

❖ **готовність до співпраці**

- ✧ **рівень соціально-економічного розвитку** (соціальна та економічна інфраструктура)
- ✧ **рівень водопостачання**
- ✧ **демографічна ситуація**
- ✧ **екологічна ситуація**
- ✧ **відстань до райцентру.**

В результаті аналізу 136 заявок, що надійшли від громад, було відібрано по 5 сільських рад у кожному з 8 пілотних районів області:

- ✧ **Борзнянський район**
(с. Носелівка, с. Тростянка, с. Нові Млини, с. Миколаївка, с. Степанівка);
- ✧ **Коропський район**
(смт Короп, смт Понорниця, с. Червоне, с. Криски, с. Вишеньки)
- ✧ **Корюківський район** (с. Буда, с. Сядрине, с. Прибінь, с. Олександрівка, с. Козилівка)
- ✧ **Куликівський район** (смт Куликівка, с. Виблі, с. В. Муравійка, с. Дроздівка, с. Кладьківка)
- ✧ **Менський район** (с. Феськівка, с. Киселівка, с. Чапаївка, с.

Лісківка, с. Бірківка)

- ✧ **Ріпкинський район** (смт Ріпки, смт Замглай, смт Любеч, с. Малинівка, с. Горностаївка)
- ✧ **Срібнянський район** (смт Срібне, с. Поділ, с. Калюжинці, с. Савинці, смт Дігтярі)
- ✧ **Щорський район** (с. Кучинівка, с. Рогізки, с. Турья, с. В. Щимель, с. Петрівка)

Отже, на питання
"Що дає громадам області партнерство з проектом МРГ?"
можна дати такі відповіді:

- ✧ нові погляди на старі проблеми: від "боротьби з бідністю" до "сприяння розвитку і новим можливостям";
- ✧ подолання соціального виключення: голос кожного має право бути почутий;
- ✧ краще порозуміння між громадянами та владою;
- ✧ нові моделі та ініціативи;
- ✧ вибір рішень, які найбільше відповідають місцевим умовам;
- ✧ активні, небайдужі громади, здатні вирішувати свої проблеми самостійно;
- ✧ відповідальна і відкрита до співробітництва влада;
- ✧ врахування викликів і можливостей;
- ✧ ефективне використання ресурсів та нарощування суспільного капіталу;
- ✧ сталість досягнутих результатів і змін.

За 2 роки впровадження проекту в Чернігівський області пройдено неабиякий шлях:

Обласний рівень	
Початок роботи – презентація Проекту в Чернігівській області	Квітень 2008 р.
Відбір районів для участі в Проекті Надійшло 19 заявок від РДА. Відібрано 8 районів.	Квітень – червень 2008 р.
Підписання Угоди про партнерство між Проектом, Чернігівською ОДА та Обласною Радою	Червень 2008 р.
Створення обласного ресурсного центру громад	Червень 2008 р.
Створення обласної координаційної ради	Червень 2009 р.
Прийняття обласної програми «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»	Лютий 2010 р.
Районний рівень	
Презентація проекту у 8 відібраних районах та підписання Угод про партнерство на районному рівні	Червень-серпень 2008 р.
Відбір сільрад: було проаналізовано 123 заявки та відібрано 40 сільських рад	Серпень-вересень 2008 р.
Створення та організація роботи Форумів місцевого розвитку	Жовтень –грудень 2008 р.
Створення районних ресурсних центрів (зараз діє 5 РЦ)	Травень 2009 – березень 2010 р.
Рівень громади	
Перший діалог з громадами 40 відібраних населених пунктів: презентація проекту, створення громадських організацій	Вересень –грудень 2008 р.
Навчання громад: тренінги за темами «Розвиток громад» та «Спільне планування» (усього 16 тренінгів)	Листопад 2008р – березень 2009 р.
Другий діалог з громадами: аналіз місцевих проблем, спільне планування та вибір пріоритетної проблеми	Листопад 2008 р. – серпень 2009 р.
Навчання активу громад: тренінги з написання мікропроектної пропозиції (8 тренінгів)	Листопад 2008 – грудень 2009 р.
Розробка мікропроекту громадою: підготовка та затвердження мікропроектної пропозиції (затверджено 40 МПП)	Грудень 2008 р. – березень 2010 р.
Третій діалог з громадами: підписання угоди про партнерство між проектом та громадською організацією	Грудень 2008 р. – березень 2010 р.
Навчання активу громад: тренінги з бухгалтерської звітності та впровадження МПП	Квітень 2009 р. – березень 2010 р.
Реалізація мікропроектної пропозиції громадою	Січень 2009 р.– березень 2010 р.
Громадський аудит: спільна оцінка досягнутих результатів	Січень – березень 2010 р.

Розділ 1.

Організація Громад для спільних дій

Громадяни, громада, громадськість, громадянське суспільство... Ці слова стали невід'ємною складовою нашого життя. Їх часто використовують, до них апелюють як до певних цінностей, стандартів, ідеалів. Ці поняття по різному тлумачать, інколи в одне й те ж слово вкладають різний зміст, інколи їх використовують як синоніми.

Більшість фахівців визнають наявність чотирьох основних ознак громади:

1. Населення/ спільність людей (історична, культурна, сусідська і т.д.).
2. Місце (територія), простір в межах певних кордонів (географічних, адміністративних, економічних, інформаційних і т.д.).
3. Соціальна взаємодія (сусідські відносини, загальні правила і норми поведінки, спільні владні структури, соціальні послуги, організації, взаємозв'язок у виробничій діяльності і т.д.).
4. Почуття приналежності/ психологічна ідентифікація з громадою (спільність цінностей, відчуття приналежності до подій у громаді, почуття відповідальності перед громадою).

У той же час, відповідно до ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Тобто, в правовому полі нашої держави у визначенні громади на перше місце виступають територіальний та демографічний чинники. Громада як активний суб'єкт колективної діяльності, наділений спільними цінностями, цілями, інтересами взагалі не розглядається.

Такий стан речей спричиняє ситуацію, коли громаду ідентифікують з органами місцевого самоврядування, які далеко не завжди виражають реальні інтереси її мешканців.

Саме тому в проекті МРГ **громада – це спільнота мешканців, жителів населених пунктів (сіл, селищ, міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, в межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.**

Наголосимо, що громада, аби бути такою, а не просто нею називатися, повинна мати кілька **ключових ознак**:

- ✧ спільна ситуація (спільні ознаки, що об'єднують людей між собою, місце проживання, етнос, релігія тощо);
- ✧ мережа стосунків і взаємодії в громаді;
- ✧ колективна дія (люди усвідомлюють спільний інтерес і спроможні на організацію колективної дії);
- ✧ сформована ідентичність (людина в громаді відчуває свою приналежність до єдиного цілого, емоційно пов'язана з цим утворенням, має певну лояльність стосовно неї).

Для цілеспрямованої діяльності по вирішенню проблем громади створюються **організації громад (ОГ)** - добровільні об'єднання жителів населеного пункту, або його частини (багатоквартирний будинок, вулиця, мікрорайон) для вирішення спільними зусиллями разом з місцевою владою першочергових проблем на території їх проживання. Об'єднання також може бути за спільними інтересами (молодіжні, чоловічі, жіночі).

"Чимало аспектів роботи в громаді - і законодавчих, і професійних, і суспільних - ще потребують розробки та впровадження. Робота в громаді має стати важливим аспектом місцевої політики. Реалізацію проекту "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" вважаю важливим кроком у розвитку не тільки нашого району, але і громадянського суспільства у нашій державі, оскільки реалізується він по всій Україні".

*Бикович В.,
Голова Борзнянської РДА*

З моменту державної реєстрації, організація стає юридичною особою, яка може мати власну печатку, рахунки в банківських установах, власне майно (або отримати майно в оперативне управління), отримати статус неприбуткової організації (ОСББ, ОК, ГО), здійснювати господарську

діяльність (відповідно до положень її статуту і чинного законодавства), виступати позивачем або відповідачем у суді.

В межах реалізації проекту МРГ в Чернігівській області **було створено 36 Громадських організацій (ГО) та 4 органи самоорганізації населення (ОСН).**

Організовуючи громади, варто враховувати їх формальні й неформальні характеристики:

Формальні характеристики:

- ✧ інформація про адміністративні межі громади,
- ✧ інформація про органи місцевої влади, школи, релігійні організації, засоби масової інформації, розташовані на території громади,
- ✧ демографічні дані: склад населення, рід занять, стан здоров'я тощо.

Неформальні характеристики:

- ✧ основні цінності, традиції,
- ✧ існуючі соціальні угруповання, наприклад, релігійні, політичні, культурні чи субкультурні,
- ✧ рівень залученості, почуття належності до громади,
- ✧ рівень задоволення конкретними проявами життя у громаді,
- ✧ уявлення про потреби різних груп громади,
- ✧ стосунки між членами громади, їх групами,
- ✧ інституції, що мають найбільше влади та впливу,
- ✧ статус та роль соціальних служб,
- ✧ рівні та канали комунікації тощо.

Етапи розвитку Організації громади (ОГ) у проекті МРГ

В процесі мобілізації громад можуть виникати різноманітні труднощі, врахування яких дозволяє впливати на якісні і кількісні показники розвитку громади.

Об'єктивні перешкоди:

◇ кризова економічна ситуація в країні, ізоляція громади від економічних потоків: навіть за наявності у районі діючих підприємств, їх прибутки не мають належного впливу на якість життя громади. Підприємства, у переважній більшості, зацікавлені у використанні ресурсів громади без включення у процес місцевого розвитку;

◇ низький рівень прибутків сільських жителів, а, відтак, установка більшості сімей на переїзд у місто і відсутність бачення перспектив розвитку села;

◇ транспортна недоступність або важка доступність сільських громад;

◇ відсутність підтримки або протидія з боку влади;

◇ недосконалість українського законодавства.

Суб'єктивні перешкоди:

- ◇ загальна пасивність жителів громади, зневіра, відсутність бажання діяти;
- ◇ брак розуміння філософії, цінностей і мети проекту;
- ◇ орієнтація на фінансовий бік проекту;
- ◇ неспроможність визначити пріоритети;
- ◇ конфлікт пріоритетів і надмірна завантаженість членів ГО іншою діяльністю;
- ◇ відсутність досвіду партнерських стосунків з владними структурами.

"Люди не мають довіри ні до себе, ні до керівників, оскільки протягом великого періоду часу ситуація на селі тільки погіршувалась і не велося реальної роботи. Сподіваємося, що участь у проекті змінить ситуацію на краще".

В.Уманець, заступник голови Куликівської РДА

Суттєве значення у процесі активізації громади відіграє навчання її лідерів. Дієвою формою роботи з громадою виявилася організація семінарів-тренінгів. Їх проведення не тільки забезпечило навчання активу громади, але і створило можливості для існування зворотнього зв'язку та отримання інформації про стан реалізації проекту на місцях. Громади, що взяли участь у тренінгах, демонстрували значно більшу активність та розуміння суті проблеми, що посприяло подальшій співпраці.

Тренінги для Громад

К-ть тренінгів	К-ть учасників	К-ть чол.	К-ть жінок	К-ть учасників членів ОГ	К-ть учасників від органів влади
27	597	298	299	501	96

Для активізації громади необхідно залучати такі механізми:

- ✧ враховувати мотиваційні чинники;
- ✧ використовувати ресурси місцевих лідерів;
- ✧ спільно визначати проблеми та пріоритети, виводити їх на рівень колективного усвідомлення;
- ✧ демонструвати громаді перспективи її розвитку; переконувати у важливості залучення громади до процесу прийняття рішень і можливості впливати на владні рішення;
- ✧ застосовувати новизну підходів;
- ✧ мотивувати жителів громади до спільної суспільно-корисної діяльності;
- ✧ встановлювати довірливі стосунки;
- ✧ взаємодіяти зі ЗМІ, громадськими організаціями, місцевою владою, громадою та мешканцями громади.

"Ми маємо багато проблем, вирішення яких залежить, великою мірою, від нас самих. Участь у проекті ПРООН "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" допомогла розкрити наші можливості, ресурси, об'єднати людей заради вирішення спільних проблем".

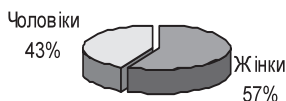
О. Савченко, сільський голова, с. Сядрине

Врахування гендерної проблематики у місцевому розвитку означає, що:

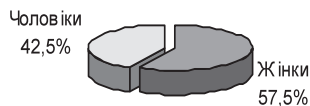
- ✧ проблеми гендеру спрямовані не лише на досягнення рівності між жінками та чоловіками, а на забезпечення стабільного людського розвитку;
- ✧ включення гендерних аспектів в різні сфери розвитку забезпечує ефективне досягнення інших соціальних і економічних цілей;
- ✧ питання гендерної рівності мають враховуватися при аналізі і прийнятті політичних рішень, у плануванні бюджетів програм, інституційних структурах і реальних процесах;
- ✧ гендерні проблеми можуть виявити необхідність змін у цілях, стратегії і діях для того, щоб і жінки, і чоловіки в рівній мірі могли впливати на процеси розвитку, брати в них участь і користуватись їх благами.

Гендерний аналіз організаційної структури громад в Чернігівській області засвідчує, що жінки є більш активними учасницями місцевого розвитку. Так, з 4033 учасників громадських організацій, створених за час реалізації проекту, більше половини - 2316 особи - жінки.

Гендерний паритет наявний і в керівному складі організацій громад. Лідерами громадських організацій виступають 23 жінки та 17 чоловіків.

Гендерне співвідношення членів громадських організацій у проекті МРГ

Гендерне співвідношення лідерів громадських організацій у проекті МРГ

Критерієм успішності процесу мобілізації громади є сталість її діяльності та життєздатність. Життєздатність громади - це основний принцип її розвитку, який полягає в уміло-

му поєднанні соціального та матеріального капіталу, досвіду. Життєздатність передбачає залучення ресурсів з різних джерел (місцевий фандрейзинг, інвестиції в місцевий бюджет, залучені державні субвенції).

Сталою, життєздатною є громада, яка:

- ✧ може ідентифікувати свої потреби, володіє інструментами для реагування на них, бере участь у їх задоволенні;
- ✧ активно самостійно залучає ресурси, надає спектр послуг, який може задовольнити кожного;
- ✧ має налагоджені механізми передачі лідерства та відпрацьовану практику залучення волонтерів;
- ✧ займається стратегічним плануванням свого розвитку та втілює в життя ці стратегії в партнерстві громади та влади;
- ✧ залучає членів громади до розробки програм і стратегій розвитку та вживає дієвих заходів для підтримання діалогу між громадою і владою.

Для моніторингу життєздатності громади у проекті МРГ використовується такий інструмент, як спільне оцінювання громадою своєї діяльності. Спільне оцінювання проводиться за допомогою анкетування усіх або більшості членів ОГ на спільному зібранні за 5 основними критеріями.

**Зразок представлення результатів спільного оцінювання –
розвиток організації за різними напрямками
(ГО "Десна", с. Кладьківка Куликівського району)**

Розділ 2.

Спільне планування як основа місцевого розвитку

Планування є важливою складовою менеджменту, що дозволяє визначити послідовність дій з урахуванням наявних ресурсів і проблем на шляху до досягнення визначених цілей та завдань. Беззаперечною є цінність планування при реалізації партнерських проектів та програм, що дозволяє діяти системно та координувати зусилля спільної діяльності.

План - це документ, який дає відповіді на наступні питання:

- ◇ Де громада є зараз (сильні та слабкі сторони, ресурси)?
- ◇ Де громада планує бути (образ того майбутнього, яке вона хоче мати)?
- ◇ За якими основними напрямками має йти робота для того, щоб здійснити перехід від стану, де громада є зараз, до стану, де вона хоче бути?
- ◇ Які конкретні дії за кожним напрямком роботи слід зробити для того, щоб відбувся цей перехід?
- ◇ Які ресурси громаді потрібні для здійснення переходу?
- ◇ В чому буде полягати успіх діяльності громади?

Ключовим етапом на шляху мобілізації громади виступає процес **спільного планування**, який допомагає громаді перевести знання, сподівання і потреби у дію та результат. Це процес визначення цілей діяльності та прийняття рішень відносно того, яким чином їх краще за все досягти. Спільний план – це один з головних інструментів діяльності громадської організації. Тому він має бути зрозумілий усім членам громади.

"Якщо ми хочемо організувати дієздатну громаду, залучення її членів до процесу планування - необхідний компонент діяльності. Спільне планування допомагає виробити стратегію, визначити пріоритети, впорядкувати завдання. Врешті-решт, цей метод дозволяє залучити мешканців села до прийняття рішень на початковому етапі роботи з громадою".

*О.Капельюха, начальник управління регіонального розвитку
Головного управління економіки
Чернігівської ОДА*

Чому спільне планування є важливим?

1. Спільне планування дає найкращий шанс для процвітання в майбутньому.
2. Планування забезпечує послідовний організаційний орієнтир та напрямок діяльності.
3. Спільне планування пропонує раціональну базу для розподілу ресурсів.
4. Спільне планування створює одну команду з керівництва та працівників.
5. Вдалий план є рушійним механізмом діяльності, він зосереджений на результаті, ґрунтується на інформації, він тривалий, гнучкий та вимірюваний.

Механізм спільного планування включає послідовну реалізацію громадою наступних кроків:

"Ми маємо зрозуміти, що таке громада і яке значення вона має для розвитку села. Ми маємо замислитися над тим, хто ми є і звідки прийшли, які в нас проблеми і де їх коріння. Будемо втілювати отримані знання, ведучи роботу серед громади".

*М.Бєлан, голова
Коропської селищної ради*

1. **Відповідь на запитання "Хто ми є?", "Чому ми існуємо?", "Що ми робимо і для кого?".** Це дає змогу об'єднати всі напрямки діяльності організації. Корисним буде створення паспорту громади.

2. **Аналіз пройденого шляху** дозволяє визначити етап розвитку, на якому перебуває організація. Стає зрозуміло, як організація працює, які має пріоритети. Це дозволяє скласти план на майбутнє.

3. **Створення образу майбутнього.** Уявіть, якою буде ваша організація через рік, два, п'ять. Якою ви хочете її бачити?

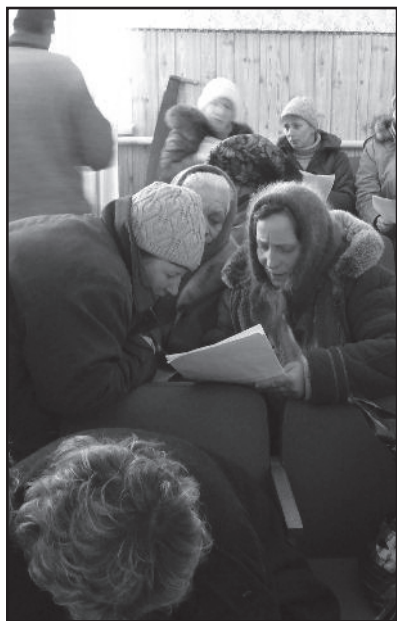
4. **Аналіз сильних і слабких сторін** організації дозволяє конкретизувати, виявляти ваші реальні можливості.

5. **Виявлення проблеми та аналіз оточення.** Організація може опинитись у важкому становищі, якщо не буде враховувати ті фактори,

Сильні сторони	Слабкі сторони
Що ви вмієте робити дійсно добре? Що ви робите краще за всіх? Які ви маєте ресурси?	Що не вдається зробити? Яких навичок не вистачає? Яких ресурсів не вистачає?

які впливають на її діяльність та існування. Аналіз оточення має включати дослідження політичних, соціальних, економічних та інших змін, що можуть вплинути на пріоритети та поведінку.

6. Визначення, спільне обговорення і оцінка існуючих проблем розвитку, з якими члени організації стикаються на території їхнього проживання, відбуваються на загальних зборах членів організації, які скликає і проводить правління організації громади. Перелік і пріоритетність місцевих проблем розвитку, визначених загальними зборами, затверджується рішенням загальних зборів, яке має бути оформлено протоколом за підписом.

"Спільне планування - цікава методика. Але як її застосувати на практиці? Приміром, у нас у селі є будинки, оточені 2-х метровим забором, частина будинків - має забори висотою 2,20 метрів, а ще частина - заборів взагалі не має, або вони покосилися. То як об'єднати в одну громаду усіх цих людей, адже всі вони дуже різні і за матеріальним станом, і за власними цілями, і за характером проблем? Значить, треба знайти проблему, яка б не залишила байдужим кожного з них. Це й стане пріоритетом. Для нас - це водогін".

*В. Гончар, голова
Дроздівської сільської ради*

7. Визначення пріоритетної проблеми. Зрозуміло, що для одностороннього вирішення всіх названих жителями проблем може не вистачити фінансових, матеріальних і людських ресурсів. Тому для поступового вирішення цих проблем і найбільш ефективного використання наявних ресурсів, необхідно визначити міру важливості кожної з названих жителями місцевих проблем. Починати необхідно з проблем, термінове вирішення яких є найбільш важливим для жителів.

Переваги спільного планування

- ✧ Спільне планування - важливий інструмент активізації громади та мобілізації соціального капіталу.
- ✧ Наявність чіткого спільного плану полегшує визначення концепції діяльності організації.
- ✧ Спільний план допомагає сформуванню цілісного погляду на організацію та її завдання.
- ✧ Спільний план допомагає визначити пріоритети, впорядкувати завдання, відповідно до їх важливості та черговості, згідно з якими вони реалізовуватимуться.
- ✧ Сприяє раціональному використанню сильних сторін, кваліфікацій та здібностей.
- ✧ Дозволяє узгодити розвиток організації зі змінами, що відбуваються навколо неї.
- ✧ Визначає напрямок маршруту: громада знає, куди хоче дійти.

Механізмом включення ініціатив громади в плани місцевого розвитку в проєкті МРГ є організація діяльності Форумів місцевого розвитку (ФМР), метою діяльності яких є спільне обговорення і оцінка існуючих проблем розвитку громад. На основі висновків і рішень нарад ФМР, розробляються пріоритети по галузях на наступний рік, які обговорюються на Обласній координаційній раді.

Розділ 3.

Співпраця з місцевими органами влади

Налагодження співпраці з місцевими органами влади в ході реалізації проекту поставило одночасно два взаємопов'язані проблемні запитання:

✧ Чи готові місцеві органи влади співпрацювати з громадою як з повноцінним партнером?

✧ Чи готові жителі громади взяти на себе відповідальність та бути активними суб'єктами власного розвитку?

Як демонструє досвід упровадження проекту, шляхи розв'язання проблеми знаходяться в налагодженні партнерства та усвідомленій діяльності з підвищення громадської активності, результатом якої має стати узгодження інтересів усіх сторін: окремого громадянина, громади в цілому, неурядових громадських організацій,

влади. Для неурядових організацій громадська активність — це інтелектуальні, матеріальні, волонтерські, інші ресурси, можливість узгоджувати свої цілі із запитамі громади; для влади — допомога, пропозиції, нестандартність підходів до розв'язання проблем; для громадян — можливість вирішувати пріоритетні місцеві проблеми, впливати на прийняття владних рішень, покращувати умови життя, відчувати власну спроможність та дієвість.

Партнерство передбачає спільність дій, яка уможлиблюється завдяки об'єднанню зусиль різних членів громади, різних секторів суспіль-

"Серед глобальних завдань зазначеного проекту передбачається підвищити рівень життя в сільських громадах області. Досягнути цього можна шляхом комплексного відновлення, ефективного використання та системного управління базовими об'єктами місцевої інфраструктури, запровадження функціонування прозорої системи місцевого самоврядування за участю громадськості, визначення потреб і пріоритетів розвитку місцевої громади, методів управління в рамках місцевого самоврядування за участю громадськості, поширення досвіду проекту щодо підтримання законодавчих та адміністративних змін, які необхідні для забезпечення сталого регіонального й місцевого розвитку, адміністративної та фінансової децентралізації, зміцнення демократії".

В. Чернуха, голова Корюківської РДА

ства навколо спільних інтересів, і є запорукою розвитку суспільства, розвитку громади і демократії. Партнерство – це спосіб взаємодії, який найбільше враховує рівність сторін як в плані участі у процесі, так і в плані користі, яку отримують сторони.

Можливості та роль громади у місцевому самоврядуванні

- ✧ Активна позиція громади дозволяє її членам вільно розвиватися, відстоювати спільні соціальні інтереси, виховувати почуття належності до територіальної громади, займати активну життєву позицію по відношенню до справ місцевого значення.
- ✧ Участь громадян у вирішенні власних проблем сприяє формуванню спільних інтересів, залучає їх жителів до громадського життя та прийняття владних рішень.
- ✧ Використовуючи існуючі можливості громад, можна досягти покращення умов життя та підвищення добробуту кожної окремої людини.
- ✧ Організовані і сильні громади - це основа посилення соціального капіталу.
- ✧ Підвищення життєздатності виконаних мікропроектів та їх розвиток.
- ✧ Генерування нових ресурсів: фінансових, людських, інформаційних, соціальних тощо.

Як умова діяльності партнерство означає об'єднання зусиль заради спільно визначених цілей, тобто згоду на співпрацю. **Як процес** партнерство передбачає низку спільних дій, спільний пошук шляхів розв'язання наявних проблем чи нових можливостей та їх реалізацію. Важливим є як процес налагодження партнерства, розвитку стосунків та узвичаєння діалогу, так і спільна діяльність, що є результатом цього процесу. Відтак, **партнерство може бути і метою діяльності, і механізмом досягнення цілей.**

"Проект "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" є надзвичайно важливим для Чернігівської області, а тому знаходить підтримку як на обласному, так і на регіональних рівнях. Керівництво області і районів обіцяє всебічно підтримувати ініціативи громад, надавати юридичну, фінансову та моральну допомогу на шляху саморозвитку"

*Н.Білоус, заступник голови
Чернігівської ОДА*

Налагодження партнерства вимагає спільності, взаємної зацікавленості, внеску кожного у спільну справу. Партнерство передбачає прагнення об'єднання зусиль і ресурсів, енергії, знань, досвіду різних груп, кожна з яких приносить у партнерство щось своє, цінне і неповторне. Це певні мережі, але не лише просто скоординованих дій різних сторін, це насамперед спільна відповідальність.

Задля налагодження ефективного партнерства проектом

МРГ передбачено заходи на усіх залучених рівнях.

Обласна координаційна рада (ОКР) є центральним органом, який забезпечує співпрацю партнерів у проекті на обласному рівні та координує місцеві ініціативи. В її функції входять:

- ◇ координація фінансування і виконання проекту згідно з пріоритетами соціального, економічного, екологічного розвитку області;

- ◇ залучення національних партнерів;
- ◇ інформування на регіональному та місцевому рівнях;
- ◇ стратегічне консультування щодо виконання проекту;
- ◇ сприяння використанню досягнень проекту для розвитку стратегії та політики на національному рівні.

Партнерство на обласному рівні

Проект МРГ	Чернігівська ОДА та ОР
Забезпечив обласний підрозділ впровадження проекту (ОПВ) персоналом, оргтехнікою, транспортом.	Було виділено офісне приміщення та призначено контактну особу для поточної взаємодії з ОПВ.
Надав технічну підтримку розбудові потенціалу місцевих громад та місцевих органів влади та самоврядування.	Було надано організаційну, технічну, фінансову підтримку спільним проектам.
Надає грантову підтримку проектам громад в рамках спільного фінансування.	Було створено обласну координаційну раду, яку очолює заступник голови ОДА.
Надає підтримку у децентралізованому та спільному (за участі громад) складанні планів регіонального розвитку.	Взяли участь у відборі районів для пілотних проектів. Сприяли затвердженню обласної програми "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" на 2010 рік.

Засідання першої Обласної координаційної ради

25 червня в обласній державній адміністрації відбулося перше засідання координаційної ради з реалізації проекту ЄС/ПРООН "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду", створеної розпорядженням голови облдержадміністрації від 18 травня 2009 року №143. До складу ради ввійшли керівники від кожного району, задіяного в реалізації проекту.

У засіданні, окрім членів ради, взяли участь міжнародний менеджер проекту "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" Джейсінг Сах та експерт з розвитку громад проекту Югеш Прадхананг.

Заступник начальника управління регіонального розвитку Василь Булат підбив підсумки діяльності проекту в області. Станом на 25 червня 2009 р. в області затверджено 8 мікропроектних пропозицій до фінансування у таких громадах: м. Короп, смт Понорниця Коропського району, с. Носелівка Борзнянського району, с. Феськівка Менського району, с. Сядрино Корюківського району, с. Козилівка Корюківського району, с. Прибінь Корюківського району, с. Кучинівка Щорського району. Шість із них вже одержали перші транші на загальну суму 72 тис.грн. Ці проекти допоможуть громадам вирішити проблеми охорони здоров'я, енергозбереження, водопостачання, екології тощо.

В перспективі планується продовження співпраці органів влади та

населення шляхом використання методу спільного планування діяльності для вирішення проблем, стовідсоткове затвердження мікропроектів, поширення позитивного досвіду на інші регіони області.

Представники районів, задіяні у проекті, розповіли про те, що вже зроблено та проблеми, які виникають під час його реалізації. Так, найпоширенішими проблемами, з якими зіткнулися громади є: недостатня кількість бюджетних коштів для співфінансування проектів; відсутність у громад досвіду співпраці з міжнародними організаціями; належне оформлення документації; інертність населення тощо. Деяким громадам було важко визначитися з пріоритетами. Але, не зважаючи на певні труднощі, представники районів подякували іноземним партнерам за можливість такої співпраці.

Про стратегію впровадження проекту на 2009 рік розповів Джейсінг Сах. Він, зокрема, відзначив, що задоволений темпами виконання проекту в області, оскільки все відбувається згідно з наміченим планом. Джейсінг Сах висловив сподівання щодо досягнення високих результатів співпраці та закликав громади перебороти страх спробувати щось нове, щоб покращити своє життя.

На тому, що потрібно використовувати будь-які можливості задля блага людей наголошувала під час зустрічі заступник голови облдержадміністрації Наталія Білоус. Вона висловила переконання, що після відповідної інформаційної роботи, наразі, вже ніхто не сумнівається у важливості проекту. Потрібно лише докласти максимум зусиль для його реалізації. Завдання керівників райдержадміністрацій - всіяко сприяти задіяним у проекті громадам.

На завершення зустрічі було підписано ще одну угоду про партнерство. Бажання співпрацювати з проектом виявили жителі с. Кучинівка Щорського району, де планується відремонтувати місцевий ФАП.

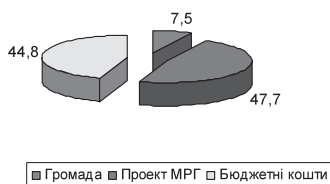
За інформацією прес-служби Чернігівської ОДА

Результатами наступних засідань обласної координаційної ради стали:

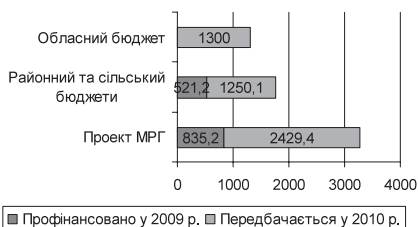
- ✧ розглянуто та підтримано пропозицію керівництва проекту МРГ щодо отримання областю додаткових квот 40+ та 40++ для найбільш успішних та активних громад Чернігівської області;
- ✧ проведено рейтингову оцінку районів, визначено перелік громад, які претендують на отримання додаткових квот;
- ✧ активізовано роботу щодо прискорення затвердження мікропроектів у відстаючих районах.

Кількісні показники фінансування мікропроектів громад

Співфінансування мікропроектів громад (%)

Співфінансування мікропроектів громад у проекті МРГ у 2009-2010 роках, тис. грн

Важливим результатом розвитку партнерських стосунків в рамках проекту МРГ стало затвердження Обласної програми "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" на 2010 рік, у якій акумульовано плани громад щодо місцевого розвитку. Програмою передбачено співфінансування мікропроектів громад з обласного бюджету в обсязі 1 млн 300 тисяч гривень

Партнерство на районному рівні

Проект	Районна влада та органи самоврядування
Надає підтримку в мобілізації та організації членів цільових громад	Були призначені контактні особи для взаємодії з ОПВ, включаючи моніторинг виконання
Надає технічну підтримку розбудові потенціалу місцевих громад	Надане сприяння у розвитку та реєстрації організацій громади
Надає технічну підтримку розбудові інституційної спроможності районної влади та місцевих рад	Надано організаційну, технічну, фінансову підтримку спільним проектам громади
Надає грантову підтримку проектам громад в рамках спільного фінансування	Створено та забезпечено функціонування 8 Форумів місцевого розвитку
Забезпечує консультативну допомогу з питань врядування, соціального, економічного, екологічного розвитку	Надано підтримку у спільному плануванні та внесенню планів громади до плану району
Надає підтримку у децентралізованому та спільному (за участі громад) складанні планів розвитку району	Допомагає у передачі завершених об'єктів на баланс, створенні життєздатних механізмів управління, експлуатації, обслуговування
Залучає ресурси міжнародної спільноти для реалізації спільних проектів	Забезпечує (безкоштовно) виділення земельних ділянок та/чи приміщень для впровадження проектів технічної допомоги

Успіх діяльності з розвитку місцевих громад великою мірою залежить від зацікавленості та активної підтримки на районному рівні. Партнерство на районному рівні включає:

- ✧ допомогу в мобілізації місцевих громад;
- ✧ роботу з членами ОГ для ініціювання розробки стратегій соціального та економічного/екологічного розвитку району;
- ✧ сприяння розширенню партнерства і співробітництва між ОГ та місцевою владою (СР/МР/район/область) певного району для інтеграції планів громади на вищий рівень планування в регіоні;
- ✧ сприяння в мобілізації ресурсів (виділення коштів з місцевого бюджету) і виконанню проектів громад;
- ✧ підтримка при передачі завершених об'єктів на баланс;
- ✧ підтримка діяльності форуму місцевого розвитку;
- ✧ підтримка інших заходів єсЄС/ПРООН, що проводяться в регіоні;
- ✧ допомога в організації візитів донорів;
- ✧ поширення інформації про заходи проекту в місцевій/ регіональній/ національній пресі у співробітництві з персоналом проекту та місцевою владою;
- ✧ участь у тренінгах та обміні досвідом;
- ✧ виконання інших функцій та зобов'язань на прохання керівництва проекту.

"Проект "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду", відкриває нові можливості для розвитку, вирішення проблемних питань району. Треба зосередитися на наших сильних сторонах і не зупинятися перед труднощами. Керівництво району, зі свого боку, обіцяє вам допомогу і підтримку".

*Р.Олексенко, заступник
Голови Ріпкінської РДА*

Відповідно до стратегії реалізації проекту у кожному з відібраних районів було створено **8 Форумів місцевого розвитку (ФМР)** у кожному з відібраних районів.

Функції ФМР

- ✧ Координація виконання проекту на рівні району
- ✧ Презентація планів та стратегій розвитку місцевості та району
- ✧ Узгодження планів розвитку громади, місцевості та району
- ✧ Визначення пріоритетів розвитку району
- ✧ Обговорення та вирішення питань, що виникатимуть в процесі виконання проекту
- ✧ Розробка планів залучення технічних та фінансових ресурсів для реалізації ініціатив громади

Проект "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" від самого початку спрямовував свої зусилля на розвиток партнерських стосунків між місцевими громадами та владою, проводячи для них семінари, консультації, заходи з обміну досвідом, спонукаючи до спільної роботи.

Така допомога здійснювалася у формах надання консультацій та фінансової підтримки ініціатив громад.

Як приклад міжсекторальної співпраці можна навести те, що влада у більшості громад не лише надала значну допомогу громадам під час виконання цієї програми, але й задекларувала свою підтримку подібних програм на наступні роки. У громадах Проекту МРГ форумами місцевого розвитку ухвалено 40 рішень спрямованих на підтримку, в тому числі фінансову, місцевих ініціатив. Таке бажання спільно працювати означає, що місцева влада визнає необхідність більшої прозорості перед громадянами, і багато ініціатив, що пропонуються громадами, можуть їм у цьому допомогти.

Велике значення у процесі налагодження партнерства має інформаційний обмін, який включає:

- ❖ Проведення зборів громадян за місцем проживання.
- ❖ Проведення консультацій з громадою з питань планування, визначення пріоритетів розвитку громади, зокрема, круглих столів за участі усіх зацікавлених сторін.
- ❖ Участь у розробці та реалізації планів (стратегій) соціально-економічного розвитку громади, цільових програм різного спрямування.
- ❖ Внесення пропозицій на розгляд місцевих депутатів та виконкомів.
- ❖ Розвиток місцевих ініціатив.
- ❖ Діяльність громадських організацій, кооперативів, органів самоорганізації населення та об'єднань співвласників багатоквартирних будинків.

✧ Організація спільних заходів за участі влади та громадських організацій, наприклад, спільних інформаційно-просвітницьких заходів, де представники влади розкажуть про те, як приймаються рішення, складається бюджет, як готуються плани місцевого розвитку тощо.

Отже, в межах реалізації проекту "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду", створюються можливості для налагодження взаємних партнерських зв'язків між усіма залученими сторонами.

Влада та органи місцевого самоврядування допомагають громадам у створенні належних умов діяльності через розробку місцевих нормативних актів і програм, забезпечення доступу до інформації, участь

у розв'язанні місцевих проблем, зміцненні організаційної спроможності та матеріальної бази громад, розширенні можливостей для участі у прийнятті рішень, узвичаєнні належної практики взаємодії влади з громадськістю.

Така тристороння взаємодія демонструє позитивні результати для усіх зацікавлених сторін:

✧ Сприяння розвитку місцевої громади.

✧ Підвищення активності громадян.

✧ Зворотний зв'язок з громадою.

✧ Залучення додаткових ресурсів для громади через проекти, фонди, тощо.

✧ Експертна підтримка при розробці місцевих стратегій, програм тощо.

✧ Можливість заручитися підтримкою для виконання певних рішень, реалізації певних програм.

✧ Делегування повноважень громадським організаціям.

✧ Інноваційні ідеї та практики.

✧ Навчання посадовців, місцевих депутатів, лідерів громадського руху.

✧ Визначення потенційних нових кадрів для роботи в органах місцевого самоврядування.

✧ Створення позитивного іміджу та формування довіри до органів влади.

✧ Багато інших позитивних здобутків.

"Важливою, на нашу думку (що має усвідомлюватися на всіх рівнях - від місцевого до обласного), є провідна ідея проекту: створення дієздатної громади - завдання номер один, виконання якого уможливорює подальшу діяльність з підготовки та втілення мікропроектів. Активне залучення членів громади до вирішення власних проблем - запорука майбутнього успішного місцевого розвитку"

*В. Горбашенко, заступник
Голови Борзнянської РДА*

Розділ 4.

Впровадження мікропроектів

Центральним моментом проекту "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" є підготовка, затвердження та впровадження мікропроектних пропозицій громад. Як правило, вдалими є проекти, розроблені на підставі спільного планування з належним розумінням їхніми авторами певних засад розробки проекту, його цілей та завдань, залучення матеріальних та людських ресурсів. Проект, спрямований на розвиток громади, повинен:

- ✧ відповідати потребам громади,
- ✧ приносити вигоди більшості домогосподарств у громаді,
- ✧ демонструвати результат, якого буде досягнуто в громаді після виконання проекту,
- ✧ демонструвати досяжність результату.

"Обговорення спільних проблем дає позитивні результати. Можна поділитися досвідом, зрозуміти помилки, змінити точку зору, зрештою, дізнатися щось нове. Нові знання, отримані в ході навчання, допоможуть грамотно підготувати мікропроектні пропозиції"

О.Виставного, перший заступник голови Щорської РДА

Планування і розробка мікропроектів у громаді - це процес, який включає аналіз потреб, вибір відповідного змісту й методів реалізації проекту, управління реалізацією проекту, а також процеси оцінки ефективності та результатів проекту.

Концепція проекту повинна мати вигляд заявки, де відображено наступні аспекти:

1. Проблема, на вирішення якої спрямований проект.
2. Мета проекту.
3. Опис робіт (послуг), які мають бути виконані в межах проекту, і вимог, що висуваються до цих робіт.
4. Терміни реалізації проекту й очікувані результати. Порядок використання отриманих результатів та коло осіб, в інтересах яких вони повинні використовуватись.
5. Кадрове, фінансове, та матеріально-технічне забезпечення.
6. Порядок здійснення керівництва й контролю за виконанням проекту (зокрема, перелік осіб, безпосередньо відповідальних за його реалізацію).
7. Кошторис витрат.
8. Громадський аудит – заходи з оцінки результатів проекту членами громади

Результати впровадження МПП з ремонту сільської лікарської амбулаторії ГО "Надія" с. Бірківка Менського району

Станом на 01.03.2010 р. в області підготовлено та затверджено 40 мікропроектних пропозицій громад

Мікропроектні пропозиції				
	Підготовлено пропозицій	Схвалено ФМР	Оцінено центральним офісом	Схвалено Комітетом з оцінки проектних пропозицій
2008	5	5	5	3
2009	28	28	28	30
2010	7	7	7	7

За результатами впровадження МПП у Чернігівській області, найбільш успішним громадам передбачається фінансування додаткових 6 мікропроектів по квоті 40+, а також розглядається можливість виділення області додаткових 13 мікропроектів в межах квоти 40++.

"Крізь тернії до світла: перший крок зроблено"

За поданням ГО "Агенція регіонального розвитку Коропщини" центральним офісом проекту "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" було затверджено МПП з реконструкції вуличного освітлення в смт Короп.

Уперше мешканці смт Короп дізналися про проект у серпні 2008 року під час регіонального семінару. Згодом, у ході перших діалогів та тренінгів серед багатьох обговорюваних проблем було обрано ту, що об'єднала навколо себе найбільше громадян. Такий пріоритет було підтримано і Коропською РДА та селищною радою.

Кропітка робота активу громади у тісній співпраці з Чернігівським ОПВ по організації та розвитку активності членів громади, юридичного закріплення її статусу, спільному плануванню діяльності, попри пасивність та

І, хоча це лише перший крок, члени громади вірять: цей перший успіх стане поштовхом до досягнення мети - освітлених та безпечних вулиць у смт Короп. А в перспективі - сприятиме активізації місцевих ініціатив, результативній активності громади з розвитку в інших напрямках.

The diagram illustrates the flow of funds from the state budget to local communities through various levels of government and organizations. It is divided into three main sections based on the percentage of funds allocated to each level:

- 50% до \$ 10,000**: This section represents the initial allocation from the state budget. The funds are distributed to the **Проект "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду"** (Project "Local development, oriented towards the community").
- Не менше 5%**: This section represents the allocation to the **Організація громади (ОГ) або асоціація ОГ** (Community Organization (CO) or Association of COs). The funds are distributed through four payment stages:
 - 1й платіж 20% (1st payment 20%)
 - 2й платіж 70% (2nd payment 70%)
 - 3й платіж 10% (3rd payment 10%)
 - Звіт (Report)
- Не більше 45%**: This section represents the allocation to the **обласні органи влади** (Regional authorities), **районні органи влади** (District authorities), **сільська/селищна/міська рада** (Rural/urban/municipal council), **приватний сектор** (Private sector), and **НУО та ін.** (NGOs and others). The funds are distributed through four payment stages:
 - 1й платіж 20% (1st payment 20%)
 - 2й платіж 70% (2nd payment 70%)
 - 3й платіж 10% (3rd payment 10%)
 - Звіт (Report)

The final destination of the funds is **Готівка** (Cash) for the first two sections and **Готівка/еквівалент** (Cash/equivalent) for the third section.

Контроль за якістю та оцінка результативності відбуватиметься на кожному з етапів

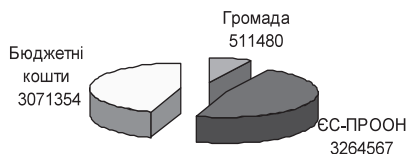
36

Перспективою залучення коштів для співфінансування проектів громад залишається налагодження співробітництва з приватним сектором - підприємцями, меценатами, спонсорами. Розвиток партнерства з місцевим бізнес-сектором є одним зі шляхів для забезпечення життєздатності процесів, започаткованих неурядовими організаціями, для збільшення соціального капіталу громади. Воно також сприяє тому, що неурядові організації починають

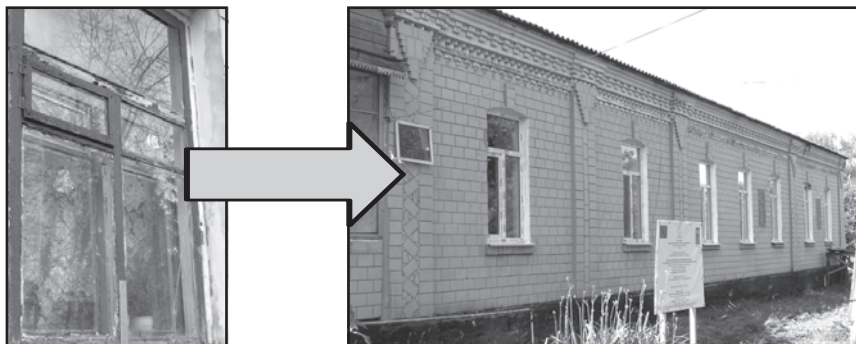
"Ми сподівалися на активну участь та підтримку з боку інвестора, який раніше уже підтримував наші ініціативи. Але зараз, коли ситуація нестабільна, інвестор має проблеми з реалізацією своєї продукції, а тому маємо сумнів щодо його участі у проекті. У людей виникають також сумніви щодо фінансування з боку РДА. А тому спільне планування має застосовуватися не тільки у середині громади, а й у тих людей, що фінансують наші проекти".

*Н.Дзюба,
сільський голова с. Чапаївка*

Внески партнерів для реалізації МПП громад у Чернігівській області (грн)

розглядати можливий внесок бізнес-сектору у місцевий розвиток у більш широкому контексті, аніж просто як джерело ресурсів для себе. Позитивний досвід залучення коштів місцевих підприємців та приватних організацій мають громади с. Кучинівка Щорського району, с. Носелівка Борзнянського району, с. Сядрине Корюківського району та ін.

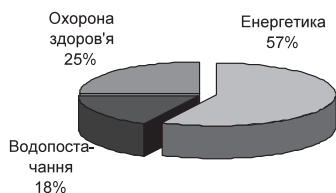

Результати впровадження МПП із заміни віконних блоків ГО "Турбота" с. Носелівка Борзнянського району

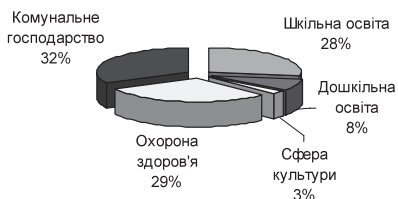
Пріоритетними сферами впровадження проекту МРГ у Чернігівській області стали **Енергетика, Водопостачання та Охорона здоров'я**.
Пріоритетні сфери мікропроектів громад (МПП)

	Енергетика	Водопостачання	Охорона здоров'я	Разом
Коропський район	3 МПП – освітлення вулиць	2 МПП – реконструкція водогонів		5 МПП
Борзнянський район	4 МПП – заміна вікон у лікарні та 3 школах	1 МПП – реконструкція водогону		5 МПП
Корюківський район	3 МПП – заміна вікон у школах	2 МПП – будівництво водогонів	2 МПП – ремонт ФАПів	7 МПП
Ріпкинський район	1 МПП – освітлення вулиць 3 МПП – заміна вікон у дитячому садку та 2 школах		1 МПП – ремонт ФАПу	5 МПП
Щорський район	2 МПП – заміна вікон у школах		3 МПП – ремонт ФАПів	5 МПП
Менський район	1 МПП – заміна вікон у дитячому садочку 1 МПП – ремонт даху Будинку культури		3 МПП – ремонт ФАПів	5 МПП
Куликівський район	3 МПП – заміна вікон у лікарні, дитячому садочку та школі	1 МПП – реконструкція водогону	1 МПП – ремонт ФАПу	5 МПП
Срібнянський район	2 МПП – освітлення вулиць	1 МПП – будівництво водогону		3 МПП
Разом:	23 МПП	7 МПП	10 МПП	40 МПП

Пріоритетні сфери мікропроектів громад

Пріоритети МПП громад за сферами впливу

Ефективність впровадження мікропроектної пропозиції у проекті МРГ перевіряється шляхом проведення **громадського аудиту, спільного оцінювання громади**.

Аудит – метод контролю, що здійснюється з метою перевірки того, наскільки проект/програма відповідає існуючим формальним вимогам,

ідеям, процедурам, а також наскільки фактичне виконання програми/проєкту відповідає плану, а мета - результату.

Громадський аудит є процесом, в якому члени громади незалежно оцінюють діяльність їхньої організації та функціональної групи. Це дієвий інструмент контролю, який дозволяє членам організації оцінити результати власної діяльності та зробити висновки на майбутнє.

Досвід роботи в громадах демонструє, що **громадський аудит сприяє:**

✧ Зміцненню соціального капіталу шляхом поліпшення якості організації та лідерства .

✧ Зміцненню раціонального врядування шляхом просування 5 факторів (рівності, прозорості, відповідальності, тощо).

✧ Підвищенню взаємної довіри (між членами громади та партнерами).

Чому громадський аудит є важливим?

Для проєкту МРГ, місцевої влади та органів самоврядування	Для громади
- Громадський аудит як метод контролю відповідає ідеології проєкту СВА “Разом дієвіше”: громада відіграє головну роль на всіх етапах реалізації мікропроєкту, в тому числі, і на завершальному. - Оцінка діяльності здійснюється на засадах співучасті, партнерства, а це спонукає членів громади аналізувати власну ситуацію, обмінюватися думками щодо очікуваних змін, досягнення результату, труднощів, що вдалося подолати спільними зусиллями та можливих планів на майбутнє. - Громадський аудит дозволяє переконатися у дієздатності громади, визначити перспективи по завершенню проєкту СВА.	<u>Члени громади можуть:</u> - Отримати інформацію про результати виконання проєкту. - Ознайомитися з документами, що підтверджують повне і якісне виконання робіт і прийняття в експлуатацію. - Пересвідчитися у цільовому використанні коштів. - Висловити свої зауваження щодо якості виконаних робіт та використаних матеріалів. - Дати оцінку рівню поінформованості членів громади про хід виконання проєкту. - Висловити зауваження або внести пропозиції щодо покращення діяльності організації громади або її виконавчого органу (функціональної групи) у майбутньому.

За підсумками громадського аудиту члени виконавчого комітету ОГ вносять до протоколу відповідні поправки (якщо такі були) та вивішують протокол на місці, де його можуть бачити та читати члени громади. Крім того, копію протоколу направляють відповідним донорам, до органів місцевої влади тощо задля звітності.

У такий спосіб члени громади мають можливість оцінити розбіжності в меті та результатах, проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки, зробити висновки та виробити рекомендації для майбутніх проєктів.

Отже, впровадження проєкту МРГ у Чернігівській області спричинило

підвищення якості життя жителів 40 територіальних громад, де проживають близько 35000 осіб шляхом:

- ◇ Створення середовища для покращання стану здоров'я внаслідок підвищення якості надання медичних послуг, доступності до чистої води, утеплення приміщень шкіл та дитячих садочків

- ◇ Покращання якості освіти шляхом зниження захворювань, спричинених холодом та протягами (завдяки впровадженню проєктів з енергозбереження у школах та дитячих садочках)

- ◇ Енергозбереження на 30-80% внаслідок ремонту систем опалення, заміну вікон, ремонту покриття даху тощо

- ◇ Створення робочих місць на місцевому рині шляхом закупівлі товарів та послуг для апровадження мікропроєктів громад

- ◇ Розвиток соціального капіталу залучених до проєкту громад шляхом активізації її членів, налагодження міжсекторального партнерства у сфері сталого місцевого розвитку.

Висновки

Впровадження у Чернігівській області проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» показало, що вирішення проблем місцевого розвитку великою мірою залежить від успішності діяльності з активізації громад, оскільки це той шлях, що уможлиблює демократичні зміни, дозволяє людям у громадах – особливо незаможним і соціально вразливим – справляти більший вплив на процес формування і прийняття владних рішень на місцевому рівні та якість послуг, які є важливими для їхнього життя.

Розвиток місцевих громад – багатопланова концепція, предметом розгляду якої, поряд із ринковими цінностями, виступають турбота про благополуччя людей, підвищення якості життя, облаштування території і розвитку здатності громади адаптуватися до змін.

Розвиток місцевої громади пов'язаний не тільки з певними фізичними, економічними змінами, але й зі змінами в її суспільному житті та громадській свідомості: підвищенням соціальної активності членів громади, зміцненням взаємної довіри і готовності людей до співробітництва.

Філософська основа розвитку громад полягає в ідеї практичної допомоги жителям у переході від стану об'єкта впливу в стан суб'єкта дії: не просто реагувати на ситуації, що динамічно розвиваються, але й активно діяти в нових умовах.

Упровадження ідей місцевого розвитку, орієнтованого на громаду в Чернігівській області на різних етапах зіткнулося з наступними труднощами та викликами:

- ✧ Відсутність досвіду розвитку громад.
- ✧ Втрата часу внаслідок очікування результатів від реалізації перших проектів (“побачимо, як зроблять інші...”).
- ✧ Труднощі, пов'язані з юридичною реєстрацією організацій громад.
- ✧ Відсутність досвіду громадян в самоорганізації та співпраці з міжнародними організаціями
- ✧ Необхідність збору великої кількості документів для підготовки МПП.
- ✧ Недостатність бюджетних коштів для співфінансування проектів громад через економічну кризу.
- ✧ Залишає бажати кращого громадська активність населення, пасивність громадян у вирішенні проблем села.
- ✧ Проблеми у залученні громадян до спільних дій.

Підводячи підсумки, визначимо ключові ідеї розвитку громад:

✧ **Бажання змінити своє життя і готовність до відповідальності – основний принцип дій.** Участь громадськості й розвиток громад має бути шляхом, що ґрунтується на роботі з людьми, виходить з потреб людини і базових принципів рівності, соціальної справедливості й залучення. Важливо перестати бути пасивним очікувачем змін, отримувачем послуг, а натомість змінити своє ставлення до того, що відбувається, захотіти змін на краще і стати їх рушієм.

✧ **Позитивне мислення, гнучкість.** Якщо не можеш змінити ситуацію, зміни своє ставлення до неї. Важливо не акцентуватися на минулому: на старих образах, старих невдачах, минулих втратах. Зациклювання на "старих ранах" заважає тверезо оцінювати ситуацію в теперішньому і майбутньому. Треба дивитися вперед і діяти. Розвивайте передусім впевненість у собі, у силі команди.

✧ **Збереження культурних традицій громади.** Для успішного розвитку громад треба враховувати її реальні умови, місцеву специфіку, звичаї та традиції. Всі громади, як і люди, є різними. Тож важливо зберегти їх самобутність, примножити та розвивати їх.

✧ **Єдність – сила громади.** Запорукою успіху є об'єднання громади навколо спільних проблем та інтересів. Якщо ми об'єднуємо свої зусилля на шляху до досягнення поставлених перед нами цінностей, ми відчуваємо турботу і підтримку інших, свою силу і віримо у наші перемоги.

✧ **Участь – умова розвитку.** Участь відкриває можливість самореалізації, обговорення різних проблем та варіантів рішень, пошуку оптимальних шляхів розвитку, залучення людей до вирішення питань, що впливають на їх життя.

✧ **Розвиток партнерства – розвиток громади.** Відкритість до взаємодії з усіма зацікавленими сторонами, налагодження співпраці на основі взаємоповаги та довіри, розвиток партнерства, у тому числі міжсекторального, відкриває шлях до зміцнення нашого потенціалу та розв'язання наявних проблем. Стимулювання контактів між людьми є запорукою розвитку.

✧ **Відкритість.** Відкритість і прозорість діяльності є тим шляхом, який відкриває можливості для участі й співпраці, дозволяє розвивати партнерство, який уможливорює довіру до нас, відкриває альтернативи дій. Ми докладємо максимальних зусиль для того, аби поінформувати усіх зацікавлених.

✧ **Спільне вирішення конфліктів.** Робота в громаді пов'язана із

впровадженню змін, які досить часто сприймаються неоднозначно, а іноді викликають опір та конфлікти. Успіх роботи у громаді полягає не у відсутності конфліктів, а у спроможності громади спільно і конструктивно їх долати. Етика впровадження змін вимагає постійного переконання людей у необхідності та користі нововведень шляхом інформування, просвіти і спілкування, участі й залучення; надання допомоги і підтримки тим, хто проходить через процес змін, переговорів і пошуку згоди.

✧ **Рівність можливостей та справедливість – непорушне правило діяльності.** Визнання прав та свобод людини, повага до кожного члена громади має бути основою діяльності. Всі бажаючі повинні мати рівні можливості для участі у розвитку громади. Необхідно підтримувати людей у їх бажанні користуватися своїми громадянськими правами, задовольняти свої потреби і мати більший контроль над процесами прийняття рішень, що впливають на їх життя.

✧ **Спільне бачення майбутнього.** Об'єднання навколо спільних проблем та інтересів вимагає визначення спільних цілей та завдань. Необхідно розуміти, чого ми хочемо досягти, куди йдемо і навіщо. Без бачення майбутнього немає розвитку.

✧ **Готовність до навчання.** Відкритість до сприйняття нової інформації, нових знань, вдосконалення навичок та апробації нових методик діяльності є важливим рушієм змін.

Навчаючись, аналізуючи власну діяльність, обмінюючись досвідом з іншими, ми відкриваємо перед собою нові можливості, ми зміцнюємо нашу спроможність досягти мети. Ми самовдосконалюємося, ми ростемо, росте наша громада.

✧ **Життєздатність процесів й результатів, сталість впливу.** Діючи, ми зважаємо на наслідки наших дій, а також плануємо подальші кроки. Дуже важливо діяти і мислити стратегічно. Сталість – це забезпечення зв'язку, послідовності у нашій діяльності, продовження й зміцнення досягнутих результатів у майбутньому, забезпечення продовження змін, які ми ініціюємо, або яких ми вже досягли. Ми маємо використовувати процеси, що показали свою результативність, і водночас, повинні бути гнучкими й адекватно реагувати на зміну ситуації й оточуючого середовища, відповідно, по потребі змінювати свої підходи.

**Джерела фінансування цільової програми
«Місцевий розвиток орієнтований на громаду» у Чернігівській області на 2010 рік**

№/п	Головний розпорядник бюджетних коштів	Загальна сума Проекту	Кошти членів громади	ПРООН	Усього за рахунок бюджетних коштів	3 нин у 2009 році:		3 нин у 2010 році:	
						ПРООН	з бюджетів сільських, селищних, міського, районних	з бюджетів сільських, селищних, міського, районних	з обласного бюджету
	Усього, у тому числі по районах	6847,406	511,480	3264,567	3071,354	835,172	521,228	1250,131	1300,000
1.	Борзнянський	658,639	44,02	324,113	290,504	66,8352	66,982	91,782	131,740
2.	Корюківський	1101,427	71,998	513,292	516,136	146,884	31,000	276,502	208,635
3.	Корюківський	978,926	89,516	464,056	425,354	275,2663	155,744	107,916	161,694
4.	Куликівський	932,969	64,285	433,122	435,562	70,6244	71,139	188,375	176,048
5.	Менський	871,530	54,103	408,969	408,458	69,123	79,822	162,407	166,231
6.	Ріпкинський	921,509	114,42	451,2	355,888	58,0824	0,000	172,492	183,396
7.	Срібнянський	504,000	24,000	240,000	240,000	0,000	0,000	142,449	97,551
8.	Щорський	878,406	49,137	429,815	399,452	148,357	116,541	108,208	174,705

Інформація щодо реалізації проекту ЄС/ПРООН "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" в 2009 - 2010 роках, тис. грн

Населений пункт	Сфера проекту	Загальна сума проекту	ОГ	ПРООН	Загалом за рахунок бюджету	З них профінансовано у 2009 році:		Необхідні кошти у 2010 році:	
						ПРООН	ЄР/МР та РДА	ЄР/МР та РДА	необхідне дофінансування з обласного бюджету
Борзнянський район									
1.	с.Носелівка	87,702	14,338	44,181	29,182	39,762	29,182		
2.	с. Тростянка	111,964	6,734	56,455	48,774	11,291	37,8	10,974	
3.	с. Нові Млини	128,186	6,5	64,566	57,12	0,000		30,120	27,000
4.	Степанівська с/ рада, с. Воловиця	162,787	8,448	78,911	75,428	15,782		30,428	45,000
5.	с. Прохори	168,000	8,000	80,000	80,000	0,000		20,260	59,740
РАЗОМ:		658,639	44,02	324,113	290,504	66,8352	66,982	91,782	131,740
Коронський район									
6.	смт Короп	142,021	7,11	61,34	73,571	55,205	21,000	32,571	20,000
7.	Додаткова Кошта	168,000	8,000	80,000	80,000			41,365	38,635
8.	смт Понорниця	158,114	22,196	70,614	65,303	63,651	5,000	40,304	20,000
9.	Додаткова Кошта	168,000	8,000	80,000	80,000			50,000	30,000
10.	с. Вишеньки	159,667	7,977	75,54	76,15	15,108		46,150	30,000
11.	с. Червоне	135,238	7,715	64,6	62,923	12,92	5,000	17,923	40,000
12.	с. Крики	170,387	11	81,198	78,189			48,189	30,000
РАЗОМ:		1101,427	71,998	513,292	516,136	146,884	31,000	276,502	208,635

Корюківський район									
13.	с.Садрипе	Будівництво водогону	137,774	31,156	58,586	48,032	52,727	47,744	0,288
14.	<u>Додаткова Капіта</u>	Енергозбереження	174,102	12,950	79,200	81,952			61,000
15.	с.Козилівка	енергозбереження	123,267	10,586	61,896	50,785	55,710	30,000	20,785
16.	с.Олександрівка	енергозбереження	116,857	8,223	58,9	49,734	53,010	40,000	9,734
17.	<u>Додаткова Капіта</u>	Медицина	172,635	9,241	79,005	84,389			64,000
18.	с.Прибінь	Будівництво водогону	106,086	8,33	51,932	45,824	46,736	28,000	17,824
19.	с.Буда	медицина	148,205	9,03	74,537	64,638	67,083	10,000	17,944
РАЗОМ:			978,926	89,516	464,056	425,354	275,2663	155,744	107,916
Куликівський район									
20.	смт Куликівка	енергозбереження	137,06	6,946	68,975	61,139	13,795	61,139	
21.	с. Виблі	медицина	150,48	9,002	74,626	66,852	14,925		26,852
22.	с. Дрімайлівка	енергозбереження	131,383	7,692	65,368	58,323	13,074		31,184
23.	с. Дроздівка	водопостачання	182,566	9,479	79,754	93,333	15,951		49,333
24.	<u>Додаткова Капіта</u>		168,000	8,000	80,000	80,000			40,139
25.	Кладьківка	медицина	163,48	23,166	64,399	75,915	12,880	10,000	40,867
РАЗОМ:			932,969	64,285	433,122	435,562	70,6244	71,139	188,375
									176,048

Менський район										
26.	с. Бірківка	Медицина	113,798	10,362	57,780	45,656	11,556	42,822	2,836	
27.	<u>Додаткова Кошти</u>	вудичне освітлення	168,000	8,000	80,000	80,000			25,769	54,231
28.	с. Феськівка	Медицина	129,172	10,440	63,963	54,769	57,567	37,000	17,769	
29.	<u>Додаткова Кошти</u>		113,546	5,904	56,775	50,867			30,867	20,000
30.	с. Чапайка	Медицина	140,614	6,897	69,451	64,266			24,266	40,000
31.	с. Киселівка	Енергозбереження	206,400	12,500	81,000	112,900			60,900	52,000
РАЗОМ:			871,530	54,103	408,969	408,458	69,123	79,822	162,407	166,231
Ріпкинський район										
32.	с. Горностаївка	медицина	141,399	27,116	69,679	44,604	13,936		44,604	
33.	смт. Замглай	енергозбер.	166,765	8,483	82,839	75,443	16,568		40,443	35,000
34.	с. Мадинівка	енергозбер.	166,971	8,431	80,033	78,507	16,007		48,507	30,000
35.	с. Новоукраїнське	енергозбер.	117,519	24,249	57,861	35,409	11,572			35,409
36.	смт Ріпки	енергозбер.	160,855	38,142	80,788	41,925				41,925
37.	<u>Додаткова Кошти</u>		168,000	8,000	80,000	80,000			38,938	41,062
РАЗОМ:			921,509	114,42	451,2	355,888	58,0824	0	172,492	183,396
Срібнянський район										
38.	смт. Дігтярі	вудичне освітлення	168,000	8,000	80,000	80,000			47,000	33,000
39.	с. Савинці	вудичне освітлення	168,000	8,000	80,000	80,000			47,000	33,000
40.	с. Горобівка	водопровід	168,000	8,000	80,000	80,000			48,449	31,551
РАЗОМ:			504,000	24,000	240,000	240,000	0,000	0,000	142,449	97,551

Щорський район											
41.	с. Кучинівка	медицина	117,524	8,814	58,884	49,826	52,996	49,826			
42.	<u>Додаткова Кошти</u>		168,000	8,000	80,000	80,000			28,285	51,715	
43.	с. Ротізки	енергозбереження	104,914	5,089	53,108	46,715	47,797	46,715		0,002	
44.	с. Тур*я	медицина	158,950	9,476	77,475	71,999	15,495	20,000	25,717	26,282	
45.	с. Петрівка	медицина	170,913	9,758	80,990	80,165	16,198		28,283	51,882	
46.	с. В. Щимель	енергозбереження	158,105	8,000	79,358	70,747	15,872		25,923	44,824	
РАЗОМ:			878,406	49,137	429,815	399,452	148,357	116,541	108,208	174,705	
РАЗОМ ПО ПРОЕКТУ:			6847,406	511,480	3264,567	3071,354	835,172	521,228	1250,131	1300,000	